

K. BRADŪNO „DONELAIČIO KAPAS“

AR GALIMA PATRIOTINĖ POEZIJA MŪŠŲ LAIKAIS?

Su gavėnios pradžia žvilgsnis tebus nukreiptas į poezijos lobyną, kuris reikalingas didesnio susitelkimo ir susimąstymo...

Darbininko popietėje sausio 31 Pr. Naujokaitis informavo, kad 1970 metais poezijos knygų pasirodė mažiau kaip prozos. Ir tai tiesa. Poezijos tebuvo ketvertas, penketas knygų. Pati didžiausioji — Bernardo Braždžionio poezijos rinkinys — priklauso 1970 metam labiau tik bibliografiškai ir visuomeniškai, nes tai viso jo gyvenimo iškiliosios poezijos pakartota atranka. Naujų rinkinių pasirodė J. Augustaitytės-Vaičiūnienės *Rūpestis* — beveik 100 eilėraščių rinkinys, Dan-guolės Sadūnaitės *Laiškai Dievui*, Kazio Bradūno *Donelaičio kapas* — prabanginis leidinys su 60 eilėraščių.

Pirmasis rinkinys pataikytas išleisti autorės 70 metų sukakčiai — vadinasi, priklauso ankstyvajai generacijai. Šiai generacijai priklauso ir J. Sakalo (rašomąja mašinėle multiplikuotas) rinkinys *Švyturiai ir žvaigždės* — su 20 eilėraščių. Antrasis — jaunesniajai generacijai, o Bradūno poeziją galėtų skirti tarpinei — vidurinei generacijai, kuri dabar jau ėmė lemiamai dominuoti ir visuomeniniame gyvenime.

Trijų generacijų poezija, suprantama, yra skirtinga. Ir kiekviena jų bus artimesnė savo generacijos skaitytojui, kuris suauga su tos dienos skoniu ar mada.

Šiam apžvalgininkui, sakykim — jo skoniui, artimesnė K. Bradūno knyga. Daugumas jos eilėraščių neatsisako nuo tradicijos žodį kuo tobuliau vartoti kaip muzikos instrumentą — dažniausiai su klasinėm tos muzikos priemonėm — ritmu bei rimu, nors ir individualiai vartojamais. Tai padeda išsilaikyti pergyvenamam nuo palaidumo, kuris gresia dabar vartojamam laisvam eiliavimui, tepasinaudojančiam žodžio retorinėm priemonėm — pauzėm, knygoje išreiškiamom grafiniu būdu, kas kelintam svarbiajam žodžiui skiriant atskirą eilutę.

Bradūno poezija originaliai išnaudoja ir žodžio vaizdinį elementą. Originaliai ta prasme, kad šios poezijos žodis buvo ir pasiliko bradūniškas — konkretus, dažnai miniatiūriškas, paimtas iš kasdieninio ūkinio gyvenimo ar lietuviškos gamtos reiškinių (šiuo atveju ne kartą suspindi — sužvilga ir visai iš Donelaičio!). Bradūno žodyje — nieko išpūsto, nieko miestiško, nieko „civilizacinio“. Tačiau paprastą žodį pavartodamas tam tikroje vietoje, laimi nepaprastą efektą. Skaitytojui nelauktu naujumu dažnai švystelia tie žodžiai, kai juos pavartoja metaforine — prozopopejine prasme. Lyg liaudies dainoje „Mėnuo saulužę vedė...“ Iliustracijai:

Jau lapai sugulė — viršūnės nori miego.
Antra diena jas daužo vėtrų spragilai (21 p.).
Pasislėpė žodžiai po medžiu (23).
Medžių kojos vėtrų išdarkytos
Ir plaukai suveltį kaltūnu.
Kraujas teka upėm iš dainų —
Guli jos, kaip žmonės, nužudytos (47).

Pačiam Bradūnui tinka pasakymas, kuriuo jis apibūdino Donelaičio vartojamą žodį:

Karštą žodį po žodžio atlasdamas,
Ridinėjį delnuos kaip kaštoną.
Čia pat iš tų žodžių iškepdamas
Šiltą hegzametro duoną (23).

Ir toliau Bradūnas pasako kritišką žodį apie mūsų laikų poezijos elgesį su žodžiu:

O mes dabar, tartum patrakę,
Tarškiem ratais kitais,
Žodžius lyg arklius užplakę
Devyniais prakaitais,
Kol nugriūva jie užkapoti
Pakelio akmenyse —
Ir Donelaitis ima raudoti
Žodžio šermenyse (23).

Bradūno poezijoje žodis neprarado ir savo trečio elemento — plačia prasme tariant, idėjos. Ilgas ar trumpas eilėraštis, klasinio ar naujojo sukirpimo, jis turi aiškią autoriaus pasaulėjautos nuotrupą. Ji nelengvai suvokiama. Ji įlydyta į žodį giliai, kaip į brangų akmenį. Ir tik du tris kartus paskaitęs, susimąstęs, pajauti tuose žodžiuose autoriaus pasaulėjautos bruožus. Kai jie prieš tave atsiskleidžia, pajauti savy papildinimo ir sykiu pasigrožėjimo, kaip autorius talentingai išnaudoja visus žodžio elementus.

Savo pasaulėjauta Bradūnas galėtų rodytis svetimas tiem, kurie nuoširdžiai ar dėl mados šūktelia: žiūrėkim į ateitį, ne į praeitį! O Bradūnas kaip tik bradūniškas tuo, kad jo pergyvenimai nukreipti į praeitį. Anksčiau jis buvo žvelgęs į priešistorinius „morenų“ laikus; žvelgęs į istorinius „marų“ laikus. Paskui sustojo prie naujesnių laikų milžino Čiurlionio, o dabar prie tokio pat milžino Donelaičio.

Jo dainos apie Čiurlionį ar Donelaitį tai ne „istorinės“ dainos, kurias lietuvių literatūroje pradėjo Valiūnas ir talen-

tingai tęsė Vaičaitis. Anie istoriniai įvykiai ir asmens Bradūnai yra tik paskata lyriškai susimąstyti. Ir prie Donelaičio jis sustoja ne tiek dėl to, kad etniškai tarmiškai Donelaitis ir Bradūnas yra kaimynai („Ten mūsų tėviškės tiktai per paukščio skrydį“ — 14 p.). Lyriniame susimąstyme Donelaitis iškyla kaip kūrybinis genijus, kuris pralaužia mirties tiesias ribas; kaip išdava tos pačios žemės, kurios „morenas“ Bradūnas anksčiau dainavo, kurios dalim jaučiasi ir pats Bradūnas. Taip tektų suprasti jo žodžius apie Donelaitį ir save:

Ir kai jau vėju atūžia ruduo,
Kada pusnynuos ima staugti vilkai,
Kai po žole ir mano palaikai,
Aš jį randu, jau nesusietą
Nei su laiku, nei su erdve.
Ne užkastą Tolminkiemio poetą,
O žemę, gimdančią save (14).

O tą žemės kūrybinę jėgą, sušvitusią Donelaitį, ir jo vietą epochos istorijoje Bradūnas išreiškia labai kondensuotu istoriosofinės prasmės eilėraščiu „Kančios išvakarėse“ (29 p.).

Bet ta žemė nėra tik „gimdanti“. Prasmingas pabaigoje eilėraštis, kuriame grįžta prie to paties motyvo ir žemę jau vadina „žudančia save“. Žudančia, kada

Vaikai apkurto,
Anūkai gimsta nebyliai...
Ir būtyje kažkur giliai
Gyvybės trapų medį purto
Angelas ir velniai (82).

Tokioj pasaulėjautoj autorius negali išvengti skausmo, dramatišmo ir laukimo su nuogąstaujančia širdimi, kas iš tos žemės bus („Kur mūsų tėviškės?“ 89 p.).

Rinkiny Bradūnas nesiriboja vienu Donelaičiu. Kaip tos pačios žemės, tautos likimo elementai prieš jo akis iškyla ir jo tėvų bei draugų likimas, miško brolių kapai, mišios Vorkutoje... Ne kartą vėl grįžta į priešistorinius „morenų“ laikus, į mitologinius elementus. Nes vis tai tos pačios žemės dalis. Stoja prieš jo akis ir egzistencialistinio nusiteikimo asmenim populiarus mirties motyvas. Bet šis motyvas čia be įprastinio siaubo ir tamsos („Būtis ir mirtis nebaisi“ 15 p.).

Ir šioje išplatėjusioje pasaulėjautoje matai, kad Bradūno žvilgsnis į praeitį yra sykiu žvilgsnis į save, į dabartį, į ateitį. Tie trys laikotarpiai yra neperskiriama tautos ir asmens vienuma.

Istorinių ar priešistorinių įvykių pažadintuose pergyvenimuose Bradūno „reakcija“ yra — tyla. Tylos motyvu jis dažnai reaguoja („Aš tik atsiklaupiu ir kaip žemė tyliau“ 14 p.). Nei audros, nei protesto. Tik lyriškas susimąstymas. Lyg atogarsis to, ką regime Rūpintojėly. Retas atvejis, kada Bradūnas pakelia balsą ir sušunka — kaip jis tai padaro dėl Donelaičio tėviškės surusavimo (45 p.). Bet tai lyg iškrypimas iš bradūniško stiliaus, ir tada jis praranda poetinį įtaigumą.

Donelaičio kapas, kai jį perskaitai, nuveda mintis ir prie dažnai ginčijamo klausimo: ar mūsų laikais galima „patriotinė poezija?“ Knygos kūrybinė vertė (o ji šiam apžvalgininkui rodosi didesnė nei autoriaus paskutinė knyga apie Čiurlionį!) atsako: taip, ji galima; tik vienaip ji buvo kuriama Maironio, kitaip Brazdžionio, vėl naujai — Bradūno.

(Kazys Bradūnas, *Donelaičio kapas*. Išleido Mykolas Morkūnas, 1970. Grafika: Vytautas O. Virkau. Tiražas 1000 egz. 94 p.).